

امکان سنجی توسعه‌ی طبیعت گردی در استان ایلام

* جواد رحیمی مقدم

** احسان ناظری

چکیده

امروزه با توجه به اهمیت و جایگاه صنعت گردشگری و طبیعت گردی و رقابتی شدن این صنعت سرمایه ساز، ضرورت بسترسازی و برنامه ریزی های منطقی و در پی آن، اجرا نمودن زیرساخت های تأیید شده در کشور، به ویژه در استان کوچک؛ اما پر استعداد ایلام، صد چندان جلوه گری می نماید. هدف از تحقیق حاضر بررسی قابلیت های طبیعی استان ایلام در راستای جذب طبیعت گرد می باشد. پژوهش حاضر از نوع تحقیق نظری، و روش تحقیق آن توصیفی _ تحلیلی است. داده های حاصل از پرسش نامه ها توسط نرم افزارهای Excel و SPSS تجزیه و تحلیل شده و در پایان با استفاده از روش های حل فرضیات با استفاده از آزمون T این نتیجه به دست آمد که فرضیات موجود تأیید شده و استان ایلام قابلیت جذب گردشگر و توسعه‌ی طبیعت‌گردی دارد و برای تبدیل شدن به قطب طبیعت‌گردی غرب کشور از ظرفیت و توانمندی لازم برخوردار است.

واژگان کلیدی: طبیعت گردی، امکان سنجی، استان ایلام، گردشگری.

---

* استادیار گروه جهانگردی مؤسسه‌ی آموزش عالی باختر ایلام.

** کارشناس ارشد رشته مدیریت جهانگردی (برنامه ریزی توسعه) و نویسنده‌ی مسئول.

صنعت جهانگردی بزرگ‌ترین و متنوع‌ترین صنعت در دنیا به حساب می‌آید. بسیاری از کشورها این صنعت پویا را منبع اصلی درآمد، اشتغال‌زایی، رشد بخش خصوصی و توسعه‌ی ساختار زیر بنایی می‌دانند (گی^۱، ۱۳۸۶: ۱۹). امروزه صنعت گردشگری فراتر از یک صنعت به مثابه‌ی پدیده‌ی پویای جهانی و اجتماعی است که پیچیدگی‌های خاص خود دارد (Elliott, 1997: 4).

دشواری‌های زندگی شهرنشینی، آلودگی هوا و آلودگی‌های صوتی، خستگی ناشی از کار در مشاغل شهری، تکراری و یکنواخت بودن شرایط زندگی در شهر و دیگر موارد مشابه، انسان شهرنشین را وادار می‌کند تا برای رفع خستگی و استراحت به طبیعت پناه ببرد (رضوانی، ۱۳۸۰: ۲۳۶).

طبیعت گردی پدیده‌ای نوین است که انگیزه‌ی اصلی آن گردشگری، مشاهده و لذت از طبیعت و پدیده‌ها و چشم اندازهای طبیعی و فرهنگی است و از آن می‌توان به مثابه‌ی یکی از منابع جدید درآمد در راستای توسعه‌ی پایدار نام برد. مفهوم طبیعت گردی به عنوان بدیلی برای گردشگری انبوه مطرح شده و در حال گسترش است. طبیعت گردی یکی از انواع گردشگری طبیعت مناسب است که بر تعامل با محیط طبیعی تقریباً بکر، حفاظت و آموزش تأکید دارد. درک اکولوژیکی از طبیعت پیش شرط طبیعت گردی پایدار است (زاهدی، ۱۳۸۲: ۶۱، الف).

شرایط اقلیمی بسیار متنوع سرزمین ایران و همین‌طور استان ایلام، منظرگاه‌های طبیعی گوناگونی را خلق کرده است که اگر به درستی به جهانیان معرفی شود، می‌تواند استان ایلام را به یکی از قطب‌های بزرگ گردشگری و به ویژه طبیعت گردی تبدیل نماید. شناخت قابلیت‌های گردشگری استان و به دنبال آن ایجاد بستری مناسب جهت بهره‌برداری گردشگران و علاقه‌مندان به محیط زیست، زمینه‌ی لازم را برای حضور دانشمندان، پژوهشگران و... فراهم نموده و با تقویت مطالعات علمی و پژوهشی در مناطق ویژه‌ی گردشگری می‌توان به تحقیقات و نتایج مطلوبی دست یافت.

با وجود قابلیت‌ها و ظرفیت‌های موجود، وجود عواملی مانند فقدان زیرساخت‌های مناسب طبیعت گردی، عدم شناخت کافی به این مسأله، کمبود متخصصان، ضعف فرهنگ طبیعت گردی و عدم اطلاع‌رسانی توسط رسانه‌های جمعی از جمله دلایل عدم جذب طبیعت گردی در ایران است. هم‌چنین، بی‌توجهی به قوانین و مقررات، موجب معضلات زیست محیطی بسیاری شده که ناشی از پراکندگی مواد زاید و ضایعات، بهره‌برداری‌های بی‌رویه و تخریب منابع است (طلیعه‌علیا، ۱۳۹۰: ۱۳۹).

^۱. Gee

بیان مسأله

طبیعت گردی یکی از انواع گوناگون گردشگری می باشد که متأسفانه در کشور ما مورد کم توجهی قرار گرفته است؛ در حالی که توانمندی های فراوانی جهت توسعه و ترویج آن در کشور وجود دارد. یکی از استان ایلام با توجه به قابلیت ها و ظرفیت های بالقوهی مختلف (طبیعی، انسانی، ورزشی و غیره) این مناطق مستعد می باشد که در کشور ما عروس زاگرس نام گرفته است. اهمیت طبیعت گردی در بخش گردشگری ما را بر آن داشت که در این پژوهش ضمن بررسی توانمندی های بالقوه و بالفعل بخش طبیعت گردی از دیدگاه مدیران و متخصصان مرتبط، برای رفع موانع و مشکلات و در راستای توسعه و شناساندن آن راه کارهایی ارائه نمائیم.

فرضیات تحقیق

۱. طبیعت بکر و زیبای استان ایلام امکان (قابلیت) جذب گردشگر به شکل طبیعت گردی و ماجراجویانه دارد.

۲. بین عوامل جغرافیایی و طبیعت گردی در استان ایلام ارتباط وجود دارد.

۳. به نظر می رسد استان ایلام توانایی تبدیل شدن به قطب طبیعت گردی غرب کشور دارد.

اهداف تحقیق

هدف کلی تحقیق: بررسی و امکان سنجی توسعهی طبیعت گردی در استان ایلام از دیدگاه مدیران و متخصصان استان.

اهداف اختصاصی تحقیق

۱. شناخت بنیان های طبیعی جغرافیایی - گردشگری استان ایلام؛

۲. نقش طبیعت گردی در توسعهی جذب گردشگر برای استان ایلام؛

۳. بررسی دیدگاه مدیران و کارشناسان در مورد ظرفیت ها و اثرات توسعهی طبیعت گردی.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع تحقیق نظری بوده، و روش تحقیق به کار رفته در آن توصیفی- تحلیلی می باشد. جامعهی آماری تحقیق را کارمندان سازمان میراث فرهنگی و گردشگری شهرستان های استان ایلام تشکیل

داده اند، دلیل این انتخاب ارتباط بیشتر آنها نسبت به سایر سازمان ها و ارگان ها با موضوع تحقیق و بحث طبیعت گردی بوده است. چون اساس روش نمونه گیری تصادفی استفاده از روش های آمار استنباطی است و بر سایر روش ها برتری دارد، از روش نمونه گیری تصادفی استفاده شده است. از فرمول نمونه گیری کوکران با ضریب اطمینان ۹۵ درصد حجم نمونه استفاده شده است. مطابق با فرمول زیر:

$$n = \frac{Nz^2pq}{Nd^2 + z^2pq}$$

که در آن:

مقدار خطا $d = 0.05$

$Z = 1.96$

حجم نمونه n

$q = p = 0.5$

حجم جامعه N

تعداد ۶۲ نمونه انتخاب شده است. پس از طرح فرضیات، پرسش نامه هایی تنظیم و توسط کارمندان سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان ایلام تکمیل شده است. سپس، داده های حاصل از تکمیل پرسش نامه ها توسط نرم افزارهای Excel و SPSS تجزیه و تحلیل شده و در پایان با استفاده از آزمون T در خصوص توسعه طبیعت گردی در استان ایلام به نتایج قابل توجهی دست یافته ایم. گردآوری داده ها در این پژوهش به صورت کلی به دو بخش تقسیم شده است:

در بخش اول، کتاب ها، مقالات، پژوهش ها و اسناد و مدارک مرتبط با موضوع تحقیق مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت و داده های تکمیلی از طریق اینترنت جمع آوری شده؛ و بخش دوم تحقیق، به صورت میدانی و پیمایشی انجام شده است.

پیشینه ی تحقیق

مطالعه و بررسی تحقیقات انجام گرفته توسط دانش پژوهان و محققان، برای ما این فرصت ارزنده را به وجود آورده تا از یک سو، از تجارب آنها استفاده ی درست به عمل آوریم و زمینه ی غنای علمی تحقیقات خود را فراهم کنیم؛ از سوی دیگر، از هرگونه دوباره کاری که منجر به از دست دادن وقت و سرمایه شود، جلوگیری کنیم. بدین ترتیب برای انجام بهتر تحقیق، منابع، کتاب ها، طرح های تحقیقاتی و پایان نامه های دانشجویان مرتبط با موضوع تحقیق مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت که در این قسمت چکیده ی برخی از آنها مطرح می گردد.

* شایان و همکاران (۱۳۸۶) تحقیق خود را تحت عنوان « امکان سنجی نواحی مستعد توسعه‌ی اکوتوریسم در استان کهگیلویه و بویر احمد » انجام داده‌اند. در این مطالعه تجزیه و تحلیل، جمع‌بندی و ارزیابی داده‌ها با استفاده از GIS صورت گرفته و در نهایت، نقشه‌ی پهنه‌بندی نواحی مستعد توسعه‌ی طبیعت گردی آن استان تولید شده است. یافته‌های تحقیق وی نشان می‌دهد که شهرستان‌های بویراحمد و دنا برای تفرج تابستانه و شهرستان‌های گچساران و کهگیلویه برای تفرج زمستانه مناسب هستند.

* محرم نژاد و همکاران (۱۳۸۸) تحقیقی تحت عنوان « ارزیابی تهدیدها و فرصت‌های عوامل راهبردی صنعت اکوتوریسم (مطالعه موردی: منطقه حفاظت شده جاجرود) » انجام داده‌اند. از این تحقیق می‌توان نتیجه گرفت که صنعت طبیعت گردی در این منطقه از وضعیت مناسبی برخوردار نیست. بنابراین، ایجاد و توسعه‌ی طبیعت گردی در منطقه‌ی حفاظت‌شده‌ی جاجرود و تبدیل این منطقه به یکی از قطب‌های طبیعت گردی ایران مستلزم به کارگیری مدیریتی یکپارچه براساس عناصر زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی عنوان شده است.

* احمدی (۱۳۸۸) در پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد خود با عنوان « تحلیل فضایی جاذبه‌های گردشگری استان ایلام با تأکید بر اکوتوریسم »، جاذبه‌های گردشگری، طبیعت گردی و محدودیت‌های آنها را در سطح استان ایلام شناسایی و شهرستان‌های استان را از نظر امکانات و توانمندی‌های گردشگری سطح بندی کرده و راه‌کارهایی در جهت توسعه و بهبود آن ارائه داده است. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که با توجه به سطوح توسعه و امتیازات به دست آمده، شهرستان ایلام در گروه تقریباً توسعه یافته، شهرستان‌های مهران، دره شهر و شیروان در گروه شهرستان‌های در حال توسعه و شهرستان‌های دهلران، ایوان و آبدانان در گروه فرو توسعه طبقه بندی شده‌اند.

مبانی نظری تحقیق

مفهوم طبیعت گردی

برای طبیعت گردی تعاریف متعددی ارائه شده است که در اینجا به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود:

« طبیعت گردی عبارتست از: مسافرت مسئولانه و مبتنی بر اصول پایداری به نواحی طبیعی به منظور بهره‌گیری معنوی و ارضای نیازهای روحی و روانی به گونه‌ای که با شناخت و کسب آگاهی و احترام به نظام ارزش‌های مردم محلی همراه باشد و به محافظت از نواحی طبیعی و ارتقای رفاه جامعه میزبان کمک کند» (زاهدی، ۱۳۹۰: ۸۹-۹۰).

طبیعت گردی شامل سفرهای زیست محیطی پایدار، بازدید و لذت بردن از طبیعت، با ترویج محافظت از آن، اثرات کمتر دیدارکننده بر محیط زیست و اشتغال زایی برای مردم بومی است. عموماً بر روی فعالیت‌هایی در مقیاس کوچک و در مناطق کاملاً مشخص، تحت عنوان برخی اشکال طراحی شده محافظت از محیط زیست و پشتیبانی از اقتصاد سنتی محلی به عنوان یک کارفرمای اصلی متمرکز است (Medlik, 2003: 60).

اهمیت طبیعت گردی

با افزایش آگاهی های مردم از فواید و اثرات مثبت تجربه مستقیم طبیعت، اهمیت طبیعت گردی بیشتر می شود. طبیعت گردی به تنوع زیستی، ارزش اقتصادی می دهد. طبیعت گردهایی که همه ساله به مناطق جذاب مسافرت می کنند، میلیون ها دلار ارز به کشور میزبان وارد، و برای بسیاری از مردم محلی اشتغال ایجاد می کنند. چنان چه در آمد های حاصل از طبیعت گردی به درستی مورد استفاده قرار گیرند، زمینه لازم برای حفظ محیط زیست طبیعی و بسط مناطق حفاظت شده فراهم می آید و تحقق هدف های توسعه-ی پایدار تسهیل می شود (زاهدی، ۱۳۹۰: ۹۱).

طبیعت گرد و انواع آن

محققان سعی کرده اند تعریف خاصی از طبیعت گردها ارائه دهند و آنها را بر مبنای وضعیت، میزان تجربه، درجه ی پویایی و تحرکشان طبقه بندی کنند. به طور کلی، طبیعت گرد کسی است که برای بهره گیری از طبیعت به چالش های فیزیکی و فکری می پردازد. طبیعت گردها در مجموع به پنج دسته تقسیم می شوند:

۱. طبیعت گردهای علمی^۱

از نظر کالوین^۲ یک طبیعت گرد علمی دارای ویژگی های زیر است:

- در جست و جوی تجربه ای ژرف و موثق است؛
- این تجربه را از نظر شخصی و اجتماعی با ارزش می داند؛
- با گروه های گردشگری بزرگ و برنامه های از پیش تعیین شده میانه خوبی ندارد؛
- در طلب چالش های فیزیکی و فکری است؛
- علاقه مند به تعامل با مردم بومی است و دوست دارد از ویژگی های فرهنگی آنان مطلع شود؛
- انعطاف پذیر است و خود را با شرایط وفق داده، امکانات ساده و بی تکلف را ترجیح می دهد؛

^۱. Science Ecotourists

^۲. Colvin

- ناراحتی های سفر را تحمل می کند؛
- مشارکت فعال را بر رفتار منفعلانه ترجیح می دهد؛
- به جای هزینه کردن برای راحتی، ترجیح می دهد برای کسب تجربه خرج کند (زاهدی، ۱۳۹۰: ۹۶-۹۷).

۲. طبیعت گرد های آزاد^۱

افرادی که پویایی و تحرک کافی برای دیدار از نواحی بکر و طبیعی دارند و از انعطاف پذیری بالایی نیز برخوردارند. این افراد اگرچه تعدادشان زیاد است؛ اما ناشناخته اند.

۳. طبیعت گرد های سازمان یافته^۲

افرادی که از طریق تورهای برنامه ریزی شده به مناطق ویژه سفر می کنند. مانند کسانی که برای دیدار از جذابیت های قطب جنوب به آن منطقه عزیمت می نمایند.

۴. گروه های علمی و دانشگاهی^۳

افرادی که در چارچوب تحقیقات علمی برای مؤسسات پژوهشی و دانشگاهی به مناطق طبیعی سفر می کنند و مدت نسبتاً زیادی در مقصد اقامت دارند و بیش از طبیعت گردهای عادی به کشف رازهای طبیعت علاقه نشان می دهند.

۵. طبیعت گردهای ماجراجو^۴

افرادی هستند که مهم ترین هدف آنها ایجاد هیجان برای خود است. بدیهی است آن چه برای یک نفر در زندگی روزمره فعالیتی عادی به حساب می آید (مثل: قایقرانی در یک رودخانه یا صخره نوردی) برای فرد دیگری موضوعی استثنایی و عاملی هیجان زا تلقی می شود. بنابراین، نگاه افراد و تجارب آن ها در این که فعالیتی را از جمله گردشگری ماجراجویانه بشناسند، با یکدیگر متفاوت است. به این ترتیب ما طیف متنوعی از گردشگری ماجراجویانه با توجه به درجه خطرپذیری و هیجان انگیزی آن خواهیم داشت (رنجبریان و زاهدی، ۱۳۸۸: ۶۵).

¹. Do-it-yourself Ecotourists

². Ecotourists on tours

³. Scientific groups

⁴. Adventurer Ecotourists

طبیعت گردی پایدار

آن دسته از گردشگری که از نظر اکولوژیکی پایدار باشد؛ یعنی به نیازهای فعلی طبیعت گردها پاسخ دهد و به حفظ و ایجاد فرصت های طبیعت گردی برای آینده پردازد و به جای صدمه زدن به اکولوژی در جهت پایداری آن تلاش بورزد و به ارتقای معیشت مردم محلی کمک کند « طبیعت گردی پایدار» خوانده می شود (جهانیان و زندگی، ۱۳۹۰: ۶۴). اصولاً ارزش منابع موجود در طبیعت را از دو منظر می توان بررسی کرد:

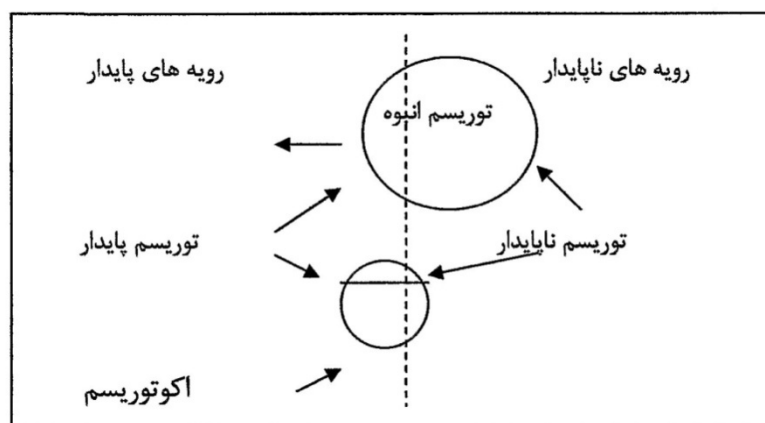
۱. از منظر انسان به عنوان اشرف مخلوقات؛

۲. از منظر کلیه موجودات در جهان.

در دیدگاه اول منابع طبیعی زمانی ارزش دارند که بتوانند مورد استفاده ی بشر قرار گیرند. در این نگرش ارزش های اجتماعی بالاتر از ارزش های اکولوژیکی قرار می گیرند و بر بهره گیری از محیط بیش از حفظ کیفیت محیط توجه می شود. در دیدگاه دوم، کل موجودات مورد نظر قرار می گیرند و بر حفظ نظم طبیعت تأکید می شود (زاهدی، ۱۳۸۲: ۹۲، ب).

باتلر^۱ در سال ۱۹۹۶ ارتباط بین گردشگری انبوه و سایر انواع گردشگری را با پایداری در نموداری نشان داده است (نمودار شماره ۱).

نمودار شماره (۱): ارتباط بین پایداری و انواع گردشگری از دید باتلر

منبع: (پارسایی، ۱۳۸۴: ۲۵)

¹. Butler

اصول زیربنایی در طبیعت گردی پایدار

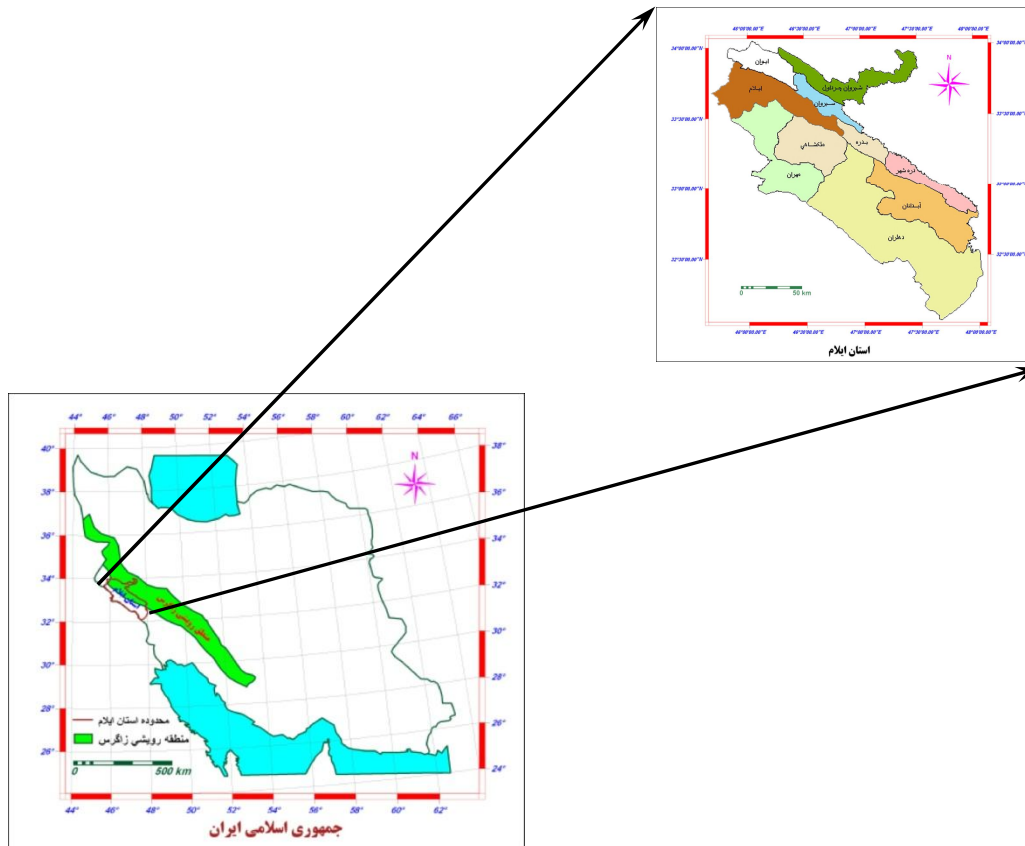
طبیعت گردی باید با محیط زیست سازگار باشد و به تخریب منابع طبیعی و کاهش آنها منجر نشود. با آموزش و یادگیری برای کلیه طرف های دخیل اعم از مردم محلی، طبیعت گردها، مسئولان دولتی، متصدیان صنعت گردشگری و ... همراه باشد و منافع بلند مدت جامعه محلی را از طریق محافظت مستمر از منابع طبیعی تأمین کند.

به این ترتیب در طبیعت گردی پایدار علاوه بر محافظت از محیط زیست و تحقق هدف های اجتماعی و اقتصادی، به مسائل ارزشی و اخلاقیات نیز توجه می شود (زاهدی، ۱۳۸۲: ۹۴-۹۳، ب).

شناخت محدوده‌ی مورد مطالعه

استان ایلام با ۲۰ هزار و ۱۳۸ کیلومتر مربع، حدود ۱/۲ در صد از مساحت کل کشور را تشکیل می دهد. این استان در غرب سلسله جبال زاگرس بین ۳۲ درجه و ۰۳ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۰۲ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و ۴۵ درجه و ۴۰ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۰۳ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ در گوشه‌ی غربی کشور واقع شده است. این استان از شمال با استان کرمانشاه، از جنوب با استان خوزستان، از شرق با استان لرستان و از غرب با کشور عراق ۴۲۵ کیلومتر مرز مشترک دارد. استان ایلام دارای ۱۰ شهرستان، ۲۴ بخش، ۲۳ شهر و ۴۷ دهستان دارای سکنه است (معاونت برنامه ریزی استانداری ایلام، ۱۳۹۲). نقشه‌ی شماره (۱)، موقعیت استان ایلام و شهرستان های ایلام در کشور را نشان می دهد.

نقشه‌ی شماره (۱): موقعیت استان و شهرستان های ایلام در کشور

منبع: (معاونت برنامه ریزی استانداری ایلام، ۱۳۹۲)

استان ایلام از نظر ویژگی های طبیعی، منطقه ای کوهستانی است که در حاشیه‌ی غربی رشته کوه های زاگرس واقع شده است. به طور کلی ناهمواری های این استان را می توان به دو قسمت تقسیم نمود:

یکم: ناهمواری های نیمه شرقی و شمال شرقی که از کوهستان های بلند شکل گرفته اند؛

دوم: ارتفاعات نیمه غربی و جنوب غربی شامل نواحی کم ارتفاع که با شیبی ملایم به سمت غرب امتداد دارند. (محمدیان، ۱۳۸۸: ۳۹).

در استان ایلام چهارده رودخانه‌ی دائمی (به استثنای رودخانه‌ی سیمره) با آورد سالانه حدود یک میلیارد و ۹۰۰ میلیون متر مکعب جریان دارند که عمده ترین آن ها عبارتند از: رودخانه های کنگیر، گدارخوش، کنجانچم، چنگوله، میمه، دویرج و چرداول. چنان چه رودخانه‌ی سیمره به این مجموعه اضافه شود، آورد رودخانه های استان حدود چهار میلیارد و ۵۰۰ میلیون متر مکعب خواهد بود. رودخانه های دائمی استان به

دو حوزه‌ی آبریز، رودخانه‌ی سیمره در شرق و رودخانه‌ی های مرزی در غرب، تقسیم می‌شوند (سالنامه‌ی آماری استان ایلام ۱۳۸۹، ۲۵).

از نظر کشاورزی همه جای استان برای کارهای کشاورزی مناسب نیست. در برخی نقاط خاک مستعد و در جای دیگر استعداد لازم وجود ندارد. در مناطق گرمسیری و آبرفت کرخه، سیمره، شیروان و چرداول و تا حدی آبدانان و ایوان خاک غنی و مستعد کشاورزی وجود دارد؛ ولی در دیگر نقاط به ویژه در کوه‌ها خاک دارای عمق محدودی است و برای کشاورزی مفید نیست؛ اما برای کاشت علوفه و مراتع مناسب است (خیتال، ۱۳۹۰: ۱۸).

منابع طبیعت گردی استان ایلام

استان ایلام از لحاظ منابع طبیعت گردی، دارای منابع غنی می‌باشد. رودخانه‌ها، دریاچه‌ها، تالاب‌ها، چشمه‌ها، غارها، آبشارها، پارک‌های جنگلی و ... از جمله جاذبه‌های طبیعت گردی استان ایلام هستند که عبارتند از:

- ۱) رودخانه‌ها: مانند تلخاب، سیمره، چرداول، گدار خوش، کنجانچم، کنگیر، جزمان، گاوی، چنگوله، کلم، سیکان، سیاه‌گاو، دویرج و میمه؛
- ۲) دریاچه‌ها: مانند دوقلوی آبدانان و سد ایلام؛
- ۳) آبشارها: مانند چم‌آو، آبتاف و سرتاف؛
- ۴) تالاب‌ها: مانند سیاب درویش، زمزم و چگر؛
- ۵) چشمه‌ها: مانند آب گرم دهلران و آب گرم بولی؛
- ۶) غارها: مانند کُناتاریکه، خُفَاش، زینه‌گان، تابه‌گه، طِلسم ایوان، انفجاری ایوان، قِلاپیگه (قلعه پوکه)، غارهای مَلک و کَبوترلان و غار مژاره آبدانان (میراث فرهنگی و گردشگری استان ایلام، ۱۳۹۰).
- ۷) پارک‌های جنگلی (طبیعی و دست‌کاشت): مانند سیمره، شیروان، خرم شیروان چرداول، لومار، چغا سبز، آرغوان، سیاه‌کوه، دالاب، شهدا (مهران)، رضا آباد، شهید باهنر، آبگرم، میمه، گوثر، سراب دره شهر، سراب ایوان، انفال، هزار در، بیوره، شهدا (ملکشاهی) (اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان ایلام، ۱۳۹۰).

آزمون فرضیه ها

با توجه به قابلیت ها و امکاناتی که استان ایلام در این زمینه دارد، اقدام به تهیه و تکمیل پرسش نامه هایی جهت بررسی امکان سنجی توسعه ی طبیعت گردی در استان ایلام نمودیم. این پرسش نامه ها توسط کارمندان سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان ایلام تکمیل شده و پس از ورود داده های به دست آمده با نرم افزار SPSS تجزیه و تحلیل شدند. پس از آن، جداول مجزا و با استفاده از آزمون مستقل T تهیه شده هر یک از فرضیات موجود مورد بررسی قرار گرفت و به نتایج قابل توجهی دست یافتیم.

فرضیه ها

فرضیه ی ۱: طبیعت بکر و زیبای استان ایلام امکان (قابلیت) جذب گردشگر به شکل طبیعت گردی و ماجراجویانه دارد.

خروجی آزمون تی تک متغیره دارای دو قسمت می باشد. در جدول شماره (۱) تعداد، میانگین، انحراف معیار و میانگین خطای معیار گزارش شده است. مشاهده می شود که میانگین این متغیر ۳/۴۰ بوده است. با توجه به این که این متغیر دارای ۵ گویه (گزینه) می باشد (۱.خیلی کم؛ ۲.کم؛ ۳.متوسط؛ ۴.زیاد؛ ۵.خیلی زیاد)، میانگین ۳/۴۰ نشان می دهد که میانگین جواب افراد به این متغیر در حد متوسط به بالا می باشد.

جدول شماره (۱): آمار توصیفی تک متغیره

تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین خطای معیار
۶۲	۳.۴۰۳۲	۰.۵۳۱۸۲	۰.۰۶۷۵۴

منبع: نگارندگان

جدول شماره (۲) درستی فرضیه ی اول را از طریق آزمون t سنجیده است. نتیجه ی جدول که در آن (Sig=۰.۰۱۰) اعلام شده، حاکی است که فرضیه ی اول تأیید می شود؛ یعنی طبیعت بکر و زیبای استان ایلام امکان (قابلیت) جذب گردشگر به شکل طبیعت گردی و ماجراجویانه دارد. در این آزمون اختلاف میانگین ۳/۴۰ اعلام شده است. ستون بعد از اختلاف میانگین، یک فاصله ی اطمینان ۹۵ درصد برای تفاوت میانگین مطرح کرده است. در صورتی که ۰/۰۱ در این فاصله قرار نگیرد، می توان فرض صفر را رد کرد. مشاهده می شود که در اینجا ۰/۰۱ در محدوده ی ۳/۲۴ و ۳/۵۷ قرار ندارد. بنابراین، فرض صفر رد، و فرض مخالف پذیرفته می شود.

جدول شماره (۲): طبیعت بکر و زیبای استان ایلام امکان (قابلیت) جذب گردشگر به شکل طبیعت گردی و ماجراجویانه دارد.

فاصله اطمینان ۹۵٪ از اختلاف میانگین	اختلاف میانگین		سطح معنا داری	درجه آزادی	آزمون تی مستقل	
	پایین ترین	بالا ترین				
۳.۵۷۶۸	۳.۲۴۰۴	۳.۴۰۸۶۰	۰.۱۰	۶۱	۴۰.۵۲۲	فرضیه ۱

منبع: نگارندگان

فرضیه ۲: بین عوامل جغرافیایی و طبیعت گردی در استان ایلام ارتباط وجود دارد. در جدول شماره (۳) تعداد، میانگین، انحراف معیار و میانگین خطای معیار گزارش شده است. مشاهده می شود که میانگین این متغیر ۳/۴۱ بوده است. با توجه به اینکه این متغیر دارای ۵ گویه (گزینه) می باشد (۱.خیلی کم؛ ۲.کم؛ ۳.متوسط؛ ۴.زیاد؛ ۵.خیلی زیاد)، میانگین ۳/۴۱ نشان می دهد که میانگین جواب افراد به این متغیر در حد متوسط به بالا می باشد.

جدول شماره (۳): آمار توصیفی تک متغیره

میانگین خطای معیار	انحراف معیار	میانگین	تعداد	
۰.۸۴۱۲	۰.۶۶۲۳۳	۳.۴۱۸۶	۶۲	فرضیه ۲

منبع: نگارندگان

جدول شماره (۴) درستی فرضیه دوم را از طریق آزمون t سنجیده است. نتیجه‌ی جدول که در آن ($\text{Sig.} = 0.030$) اعلام شده، حاکی است که فرضیه دوم تأیید می شود؛ یعنی بین عوامل جغرافیایی و طبیعت گردی در استان ایلام ارتباط وجود دارد. در این آزمون اختلاف میانگین ۳/۴۱ اعلام شده است. ستون بعد از اختلاف میانگین، یک فاصله‌ی اطمینان ۹۵ درصد برای تفاوت میانگین مطرح کرده است. در صورتی که ۰/۰۳ در این فاصله قرار نگیرد، می توان فرض صفر را رد کرد. مشاهده می شود که در اینجا ۰/۰۳ در محدوده‌ی ۳/۲۶ و ۳/۵۳ قرار ندارد. بنابراین، فرض صفر رد، و فرض مخالف پذیرفته می شود.

جدول شماره (۴): بین عوامل جغرافیایی و طبیعت گردی در استان ایلام ارتباط وجود دارد.

فاصله اطمینان ۹۵٪ از اختلاف میانگین	اختلاف میانگین		سطح معنا داری	درجه آزادی	آزمون تی مستقل	
	پایین ترین	بالا ترین				
۳.۵۳۸۳	۳.۲۶۸۲	۳.۴۱۳۲۳	۰.۳۰	۶۱	۵۰.۳۸۸	فرضیه ۲

منبع: نگارندگان

فرضیه ۳: به نظر می رسد استان ایلام توانایی تبدیل شدن به قطب طبیعت گردی غرب کشور دارد.

در جدول شماره (۵) تعداد، میانگین، انحراف معیار و میانگین خطای معیار گزارش شده است. مشاهده می شود میانگین این متغیر ۳/۱۹ بوده است. با توجه به این که این متغیر دارای ۵ گویه (گزینه) می باشد (۱.خیلی کم؛ ۲.کم؛ ۳.متوسط؛ ۴.زیاد؛ ۵.خیلی زیاد)، میانگین ۳/۱۹ نشان می دهد که میانگین جواب افراد به این متغیر در حد متوسط به بالا می باشد.

جدول شماره (۵): آماره توصیفی تک متغیره

تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین خطای معیار
۲۶	۱۹۸۰۳	۵۲۴۴۱	۰۶۶۶۰

منبع: نگارندگان

جدول شماره (۶) درستی فرضیه سوم را از طریق آزمون t سنجیده است. نتیجه‌ی جدول که در آن (Sig.=۰.۰۰۰) اعلام شده، حاکی است که فرضیه سوم تأیید می شود؛ یعنی استان ایلام توانایی تبدیل شدن به قطب طبیعت گردی غرب کشور دارد. در این آزمون اختلاف میانگین ۳/۱۹ اعلام شده است. ستون بعد از اختلاف میانگین، یک فاصله‌ی اطمینان ۹۵ درصد برای تفاوت میانگین مطرح کرده است. در صورتی که ۰/۰۰ در این فاصله قرار نگیرد، می توان فرض صفر را رد کرد. مشاهده می شود که در اینجا ۰/۰۰ در محدوده‌ی ۳/۰۶ و ۳/۳۳ قرار ندارد. بنابراین، فرض صفر رد، و فرض مخالف پذیرفته می شود.

جدول شماره (۶): بین عوامل جغرافیایی و طبیعت گردی در استان ایلام ارتباط وجود دارد.

فرضیه ۳	آزمون تی مستقل	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵٪ از اختلاف میانگین	
					پایین ترین	بالا ترین
۳	۴۸.۰۱۸	۶۱	۰.۰۰۰	۳.۱۹۸۰۳	۳.۰۶۶۶۰	۳.۳۳۱۲

منبع: نگارندگان

نتیجه گیری

پژوهش حاضر وضعیت امکان سنجی توسعه‌ی طبیعت گردی را بررسی کرده و به نتایجی مبنی بر اینکه آیا استان ایلام قابلیت و توانمندی های لازم جهت رشد و توسعه‌ی طبیعت گردی دارد یا خیر؟ دست یافته است. در این راستا از طریق تهیه‌ی پرسش نامه ها به تعداد ۶۲ عدد و تکمیل آنها توسط شاغلان بخش

صنعت گردشگری به بررسی موضوع پرداخته و داده های دریافتی را از طریق نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و به نتایج قابل توجهی دست یافته ایم. البته، هر سه فرضیهی موجود در این تحقیق مورد تأیید قرار گرفته و این امر حاکی است که استان ایلام ظرفیت کافی در جهت توسعهی طبیعت گردی را دارد و در صورت توجه کافی، می تواند به قطب مهم گردشگری کشور تبدیل گردد.

نتایج اولیهی تحقیق نشان داد که طبیعت بکر و زیبای استان ایلام امکان (قابلیت) جذب گردشگر به شکل طبیعت گردی و ماجراجویانه دارد. با توجه به جاذبه ها و منابع طبیعی بی نظیر در استان ایلام باید تلاشی فراگیر صورت گیرد تا استان و جاذبه های آن به طور کامل به کل کشور معرفی گردد و افراد بیشتر با این مناطق طبیعت گردی آشنا گردند.

نتایج دوم تحقیق نشان داد که استان ایلام توانایی تبدیل شدن به قطب طبیعت گردی غرب کشور دارد. طبیعت چهار فصل استان ایلام در بین استان های غرب کشور این قابلیت را به استان ایلام داده که به قطب طبیعت گردی غرب تبدیل شود.

نتایج سوم تحقیق نشان داد که بین عوامل جغرافیایی و طبیعت گردی در استان ایلام ارتباط وجود دارد. وجود آب و هوای بی نظیر در اکثر شهرستان های استان ایلام، وجود خاک حاصلخیز، دشت های فوق العاده زیبا، آبشارها، تپه ها، گونه های نادر گیاهی و جانوری در استان از جمله عوامل جغرافیایی هستند که در جذب گردشگرها تأثیر فراوانی داشته اند.

در یک جمع بندی کلی می توان گفت استان ایلام از لحاظ تنوع اقلیمی و آب و هوایی و هم چنین، تنوع پوشش گیاهی و زیبایی های وصف ناشدنی طبیعت، چشمه سارها، دریاچه ها، کوه ها، غارها و ... یکی از استان های توانمند و دارای ظرفیت های فوق العاده در کشور می باشد؛ اما متأسفانه بهره برداری از آن جهت توسعهی طبیعت گردی با ضعف مواجه بوده و صنعت گردشگری و به ویژه موضوع طبیعت گردی مورد بی مهری قرار گرفته است. به هر حال، این استان در صورت توجه بیشتر مسئولان می تواند به یکی از بهترین مناطق طبیعت گردی و گردشگری ماجراجویانه تبدیل شود.

راه کارها

- افزایش آگاهی افراد با مفهوم طبیعت گردی؛
- شناساندن جاذبه های طبیعی و طبیعت گردی استان از طریق رسانه ها، روزنامه، مجلات و غیره؛
- توسعهی کمی و کیفی اماکن و تأسیسات برای افزایش رفاه طبیعت گردها؛

- افزایش جاذبه های ورزشی، تفریحی و ایجاد فضای سبز؛
- افزایش همکاری ادارات میراث فرهنگی و صنایع گردشگری برای توسعه ی طبیعت گردی؛
- خدمات دهی بیشتر برای توسعه ی طبیعت گردی؛
- افزایش ظرفیت مناطق اقامتی برای ارتقای کیفیت خدمات؛
- مناسب کردن زیرساخت های حمل و نقل، جاده ها، پل ها جهت حضور طبیعت گردها؛
- مناسب کردن زیرساخت های رفاهی برای سرویس دهی مطلوب به طبیعت گردها؛
- ایجاد تنوع در فضاها و اماکن طبیعی و ورزشی منطقه برای جذب گردشگران؛
- استفاده از خدمات افراد فعال و داوطلب برای کار در بخش طبیعت گردی؛
- افزایش سطح پژوهش ها و تحقیقات در حوزه ی طبیعت گردی؛
- ارتقای کیفیت وب سایت های ویژه ی طبیعت گردی در استان؛
- افزایش همکاری و توانمندی رسانه های محلی در پوشش دادن به رویدادهای مربوط به طبیعت گردی.

منابع و مأخذ

الف) منابع فارسی

- احمدی، زینب، (۱۳۸۸)، تحلیل فضایی جاذبه های گردشگری استان ایلام با تأکید بر اکوتوریسم، *دانشگاه اصفهان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی*.
- اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان ایلام، (۱۳۹۰)، گزارش عملکرد اداره فنی جنگل داری و جنگل کاری.
- اداره میراث فرهنگی و گردشگری استان ایلام، (۱۳۹۰)، واحد طرح ها و توسعه.
- پارسایی، اسماعیل، (۱۳۸۴)، (امکان سنجی نواحی مستعد توسعه اکوتوریسم در استان کهگیلویه و بویر احمد با استفاده از GIS)، *دانشگاه تربیت مدرس، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیای طبیعی گرایش اقلیم شناسی در برنامه ریزی محیطی*.
- جهانیان، منوچهر؛ ابتهال زندی، (۱۳۹۰)، اکوتوریسم، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران.
- خیتال، جعفر، (۱۳۹۰)، *تحولات تاریخی، منطقه ای ایلام و پشتکوه (قوم شناسی)*، انتشارات زاگرو، ایلام.
- رضوانی، علی اصغر، (۱۳۸۰)، اکوتوریسم و نقش آن در حفاظت محیط زیست، *مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی*، شماره ۱۷۳ و ۱۷۴.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا؛ داوود مهدوی، (۱۳۸۳)، راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT: دهستان لواسان کوچک، *فصلنامه مدرس علوم انسانی*، شماره ۲.
- رنجبریان، بهرام؛ محمد زاهدی، (۱۳۸۸)، *شناخت گردشگری، انتشارات چهار باغ، اصفهان*.
- زاهدی، شمس السادات، (۱۳۹۰)، مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار (با تکیه بر محیط زیست)، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، چاپ دوم، تهران.
- زاهدی، شمس السادات، (۱۳۸۲)، الف (اکوتوریسم و پایداری)، *مجله علوم انسانی*، دوره ۱۱، شماره ۱.
- زاهدی، شمس السادات، (۱۳۸۲)، ب (چالش های توسعه پایدار از منظر اکوتوریسم)، *مجله مدرس علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس*، دوره ۷، شماره ۳.
- سالنامه ی آماری استان ایلام، (۱۳۸۹).
- شایان، سیاوش؛ اسماعیل پارسایی، (۱۳۸۶)، (امکان سنجی نواحی مستعد توسعه اکوتوریسم در استان کهگیلویه و بویراحمد)، *ویژه نامه جغرافیا، پیاپی ۵۳*.

- طلیعه علیا، زهرا، (۱۳۹۰)، (وضعیت حقوقی اکوتوریسم در ایران)، تعالی حقوق، سال سوم، شماره ۱۱.

- گی، چاک. وای، (۱۳۸۶)، جهانگردی در چشم اندازی جامع، ترجمه‌ی علی پارساییان، محمد اعرابی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران.

- محرم نژاد، ناصر؛ مهسا آفاخانی، (۱۳۸۸)، (ارزیابی تهدیدها و فرصت‌های عوامل راهبردی صنعت اکوتوریسم (مطالعه موردی: منطقه حفاظت‌شده جاجرود))، علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره یازدهم، شماره ۳.

- محمدیان، سامیه، (۱۳۸۸)، (بررسی ژئوتوریسم استان ایلام و تأثیر آن بر اقتصاد شهرستان مهران (مطالعه موردی غار زینگان))، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملایر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری.

- معاونت برنامه ریزی استانداری ایلام، (۱۳۹۲).

- میک، هلن؛ ریچارد میک، (۱۳۸۹)، بازاریابی مدیریت استراتژیک (برنامه ریزی و کنترل)، ترجمه‌ی سید محمد اعرابی، سعیده امیدی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران.

- نوری، جعفر و دیگران، (۱۳۸۹)، (امکان‌سنجی جذب اکوتوریسم در مناطق کویری (مطالعه موردی: تله کابین طزرجان))، فصلنامه علمی-پژوهشی فضای جغرافیایی، شماره ۳۲.

ب) منابع انگلیسی

- Butler R. W. (1996), *Ecotourism- has it Achieved Maturity or has the bubble Burst?*, Keynote Address, Pacific Rim Tourism, Rotorua New Zealand.
- Elliott, James (1997), *Tourism: Politics and Public Sector Management*, London: Routledge.
- Medlik, S. (2003), *Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality*, Third Edition, Butterworth-Heinemann publications, Great Britain.

Feasibility of Ecotourism Development in Ilam Province

Javad Rahimi Moghadam *

Ehsan Nazeri **

Abstract

Today, respecting the importance and status of tourism and ecotourism industry and to become as a competitive capital construction industry, necessity of establishing appropriate fields and logical planning and then implementing approved infrastructures in the country ,especially in our small but apt province is revealed more and more. The aim of present study is to examine the natural potentials of Ilam province to attract eco-tourists. This study is a theoretical research and method applied in this study is a descriptive-analytical method. Data obtained from questionnaires was analyzed using software Excel and SPSS, and finally by applying T tests, it was obtained that hypotheses are confirmed and Ilam province may attract tourists and develop ecotourism and transform into the ecotourism focus in west of the country.

Keywords: Ecotourism, Feasibility, Ilam Province, Tourism.

---

* Assistant professor, Bakhtar Institute of Higher Education.

** M.A. of Tourism Management (Development Programming) and Corresponding Author.